

М. В. Омелянчук
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. О. Павлова

МОТИВ ТА МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Актуальність досліджуваної теми обумовлена необхідністю неухильного дотримання загальних та спеціальних принципів кримінального права, а саме презумпції невинуватості, індивідуалізації кримінальної відповідальності та кримінального покарання тощо, що є вкрай важливим, оскільки гарантує захист конституційних прав і свобод громадян та правильне визначення суб'єктивної сторони правопорушення та інших елементів складу кримінального правопорушення.

Загальновизнано, що свідома та вольова поведінка людини має мотиви та цілі. У разі вчинення особою кримінального правопорушення, з усієї сукупності мотивів і цілей необхідно виокремити саме ті, що мають кримінально-правове значення, впливають на кваліфікацію, призначення покарання та інші кримінально-правові наслідки суспільно небезпечного діяння, яке визначається в Кримінальному кодексі України як кримінальне правопорушення.

Одним з ключових принципів кримінального права є принцип суб'єктивного ставлення (принцип винної відповідальності). Необхідність встановлення ознак суб'єктивної сторони, у тому числі мотиву та мети, має важливе практичне значення. Більшість науковців вважають, що «кримінального правопорушення без мотиву не існує, а недоведеність наявності мотиву кримінального правопорушення не звільняє органи досудового розслідування від обов'язку доказування. Відтак, завжди є мотив для будь-якої поведінки (навіть якщо вона не обов'язково є злочинною)» [1, с. 43–49].

Мотив можна характеризувати як двигун правопорушення, його внутрішню силу. Важливою є роль мотиву у характеристиці та оцінці правопорушень, будь то умисних чи необережних.

Мотив й мета впливають на вольовий процес, що регулює поведінку і визначає суттєву і основну сторону цієї поведінки. Мотив визначає сенс і значення вчиненого діяння для людини. Морально-етична оцінка дій або бездіяльності особи в значній мірі залежить від змісту мотиву і мети.

Мотиви – це внутрішні спонукання, які спрямовують дії людини, визначають зміст цих дій і допомагають дати більше інформації про психічне ставлення людини до цих дій. «Мета – це уявлення про результат, якого людина хоче досягти і який визначає напрямок дій. Мотиви й мета як психічні якості характерні для свідомої добровільної поведінки людини. В їх основі лежать потреби та інтереси людини» [2, с. 189–193].

Мотив кримінального правопорушення повинен відображати такі основні ознаки: «1) мати вольовий та усвідомлений характер; 2) у підґрунті мотиву перебувають потреби людини, домінуючими з яких є фізіологічні (природні); 3) мотив має суб'єктивно-об'єктивний характер, оскільки перебуває в постійному розвитку, зміні та перетворенні» [1, с. 43–49].

Визначення мотиву сприяє встановленню мети злочинних дій, яка є бажаним результатом, якого прагне досягти особа. Мотив й мета взаємопов'язані, оскільки відображаються у суб'єктивній сфері людини. Без визначення мети неможливо правильно усвідомити й зрозуміти мотив кримінального правопорушення, так само як без мотиву неможливо усвідомити мету злочину.

У юридичній літературі існує класифікація мотивів за декількома напрямками: психологічним, кримінально-правовим, кримінологічним, криміналістичним [3, с. 78]. Для кожного з цих напрямів характерні деякі особливості, що обумовлюються потребами у досягнення конкретних завдань та цілей.

Кримінально-правове значення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони виражається в тому, що: «1) визначається основний, кваліфікований, привілейований склад злочину (кримінального правопорушення), а також обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання; 2) встановлюється індивідуалізація покарання; 3) прогнозується поведінка засудженого в період відбування покарання та після звільнення» [4, с. 343].

Причини людської поведінки, а отже, і злочинності, є складними психологічними феноменами. Мотиви людської волі надзвичайно різноманітні і включають в себе бажання, емоції та ідеалістичні мотиви. Кримінально протиправні мотиви складні не лише за своїм походженням, але й за своєю структурою. Наприклад, «хуліганський мотив» – це загальний термін для позначення сукупності мотивів, що характеризуються явною неповагою до суспільства.

«У складі злочину мотив і мета в деяких випадках є обов'язковими або кваліфікуючими ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Мотив злочину – поняття специфічне. Це зобов'язує слідчі та судові органи з достовірністю встановлювати і доводити наявність цього поняття. Важливу роль у визначенні мотиву або мети правопорушення відіграє судова експертиза» [5].

Поняття мети кримінального правопорушення пов'язано з близькими, але не тотожними поняттями, такими як результат і наслідки кримінального правопорушення. Мета кримінального правопорушення передбачається особою у вигляді результату, заради якого вчинюється кримінально протиправна діяльність. Від ступеню збігу мети як бажаного результату і реально отриманого результату залежить оцінка ступеня досягнення поставленої особою мети. Особа оцінює результат вчиненого нею кримінального правопорушення як позитивний, якщо він повністю або більшою частиною збігається з поставленою метою. І як негативний, якщо зовсім або здебільше

не збігається з наміченою метою і є для суб'єкта неочікуваним. Негативний результат може змусити особу припинити свою кримінально протиправну діяльність, відмовитися від подальших спроб її вчинення або скоригувати механізм кримінально протиправної діяльності – способи, засоби, умови тощо. Збіг цілей і результатів формує у свідомості людини спосіб та інші умови вчинення кримінального правопорушення та приведе до висновків про їх успішне використання в майбутньому.

Мотив визначає намір. Якщо мотив є причиною вчинення особою кримінального правопорушення, то мета – результат, якого людина прагне досягти. Мотив характеризує суб'єктивне походження наміру особи діяти, а мета характеризує спрямованість дій злочинця. Мотив визначає мету, а мета – умісел як уявлення про те, які дії повинен виконати злочинець і від яких він повинен утриматися для досягнення мети. Мета, як правило, завжди конкретна і чітко визначена винним. Мотив може бути більш розпливчастим, неусвідомленим або мати кілька складових. На відміну від мети, яка зазвичай залишається незмінною протягом вчинення кримінального правопорушення, мотив може змінюватися в процесі вчинення кримінального правопорушення. Мета тісно пов'язана із об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, мотив більшою мірою стосується лише суб'єктивної сторони.

Отже, правильне розуміння структури неправомірної діяльності може надати можливості та ясність щодо розташування злочинних мотивів – до певної міри, уявних мотивів, рушійної діяльності та цілей злочину – як основи для такої діяльності.

Список використаної літератури

1. Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 43–49.
2. Собко Г. М., Савицька Т. О. Ознаки суб'єктивної сторони злочину, що супроводжують психічне насильство. *Право і суспільство*. 2019. Т. 2. № 3. С. 189–193.
3. Бандурка С. С. До питання визначення мотиву та мотивації вчинення кримінальних проступків. *Європейські перспективи*. 2023. № 2. С. 74–82.
4. Саско О. І. Мотив злочину: кримінально-правове та кримінологічне значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 337–346

5. Гупалюк А. С. Характеристика мотиваційного процесу особи злочинця. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 4 (39). С. 47–50. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v4_2021/11.pdf (дата звернення: 25.03.2024)